

РОЗВИТОК ТА СУЧАСНИЙ СТАН МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Чайковська О. О.¹, Ольвінська Ю. О.²

1 – студентка, кафедра статистики та ММЕ,

2 – канд. екон. наук, доцент, кафедра статистики та ММЕ
Одеський національний економічний університет, м. Одеса

АНОТАЦІЇ

Чайковська О. О., Ольвінська Ю. О. Розвиток та сучасний стан малого підприємництва в Україні. Розглянуто економічне значення малого підприємництва. Обґрунтовано необхідність розвитку малого підприємництва для забезпечення конкурентоспроможності країни. Розглянуто основні проблеми розвитку, що на це впливають. Проведено статистичну оцінку сучасного стану малого підприємництва в цілому по Україні, а також регіонально. Проведено аналіз впливу факторів на рівень розвитку малого підприємництва в Україні.

Ключові слова: підприємство, малий бізнес, конкурентоспроможність, економічний розвиток.

Chaikovska O. O., Olvinskaya J. O. The development and current state of small business in Ukraine. The economic significance of small entrepreneurship is considered. The need for the development of small entrepreneurship to ensure the country's competitiveness is substantiated. The main problems of development affecting this are considered. A statistical assessment of the current state of small business in Ukraine as a whole, as well as regionally, was carried out. An analysis of the influence of factors on the level of development of small entrepreneurship in Ukraine was carried out.
Keywords: entrepreneurship, small business, competitiveness, economic development.

ПОСИЛАННЯ НА РЕСУРС

Чайковська, О. О. Розвиток та сучасний стан малого підприємництва в Україні [Текст] / О. О. Чайковська, Ю. О. Ольвінська // Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : збірник наукових студентських праць. Випуск 8. Частина II – Одеса, ОНЕУ. – 2022. – С. 22 – 29.

На даний момент на шляху до розвитку та становлення української економіки важливу роль відіграє сектор малого підприємництва, оскільки зараз країну важко віднести до низки таких, що мають в собі сформовані ринкові інститути. Формування та розвиток малого бізнесу, на ряду з середнім і великим, є важливою аспектом існування ринкових економічних відносин, що безпосередньо забезпечують розвиток країни в економічних та соціальних сферах. Розвитку малого підприємництва як фактору

конкурентоспроможності національної економіки передре низка чинників, серед яких особливе місце посідає проблема створення певних і належних умов для розвитку підприємництва в країні. Цей аспект потребує підвищеної уваги зі сторони органів виконавчої влади.

Актуальність дослідження обумовлена визначним місцем і роллю малого бізнесу на будь-якому етапі розвитку суспільства і її слід розглядати у контексті взаємозв'язку економічного, соціального і політичного змісту, а також взаємовпливу на відповідні елементи суспільної структури в конкретних умовах.

Розвиток та основні тенденції головних показників життєдіяльності підприємництва викликали значний інтерес у багатьох вчених та економістів. Серед вітчизняних науковців дану теми вивчали Бутенко А., Варналій З., Герасимчук В., Дрига С., Кредісов А., Уманець Т., Ольвінська Ю. та ін.

Метою даної роботи є статистичний аналіз основних показників, що характеризують розвиток і сучасний стан малого підприємництва України.

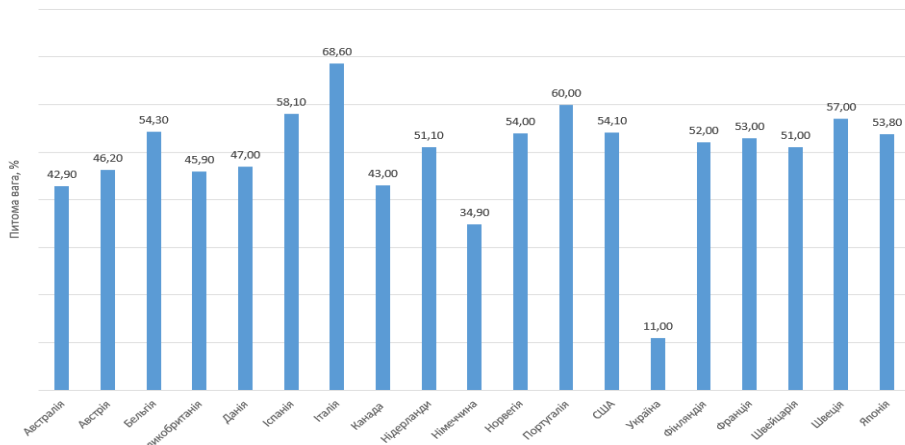
Згідно до Господарського кодексу України, підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Малі підприємства складають основу європейської економіки. Вони є ключовим джерелом робочих місць та впровадження ідей. Зусилля Європи у сучасній економіці супроводжуються успіхом тільки тоді, коли малий бізнес буде висунутий на перше місце у порядку денному. Ці підприємства швидко реагують на всі зміни у бізнес-середовищі. Вони перші страждають від надмірного обтяження бюрократією, але й перші, хто буде нагородженим добробутом та процвітатиме від ініціативи порвати з бюрократизмом. Малі підприємства значно сприяють соціальному і регіональному розвитку через те, що вони являються прикладом ініціативності та дієвості.

Сьогодні цілком очевидно, що успіх економічного розвитку країни великою мірою залежить від ефективного розвитку і функціонування саме малого підприємництва. Це пояснюється, в першу чергу, тим, що в умовах формування ринкових відносин при обмежених фінансових ресурсах суб'єкти малого підприємництва, які не потребують великого стартового капіталу, більш активні в інноваційній діяльності, сприяють створенню додаткових робочих місць, спроможні стимулювати структурну перебудову економіки та наповнити ринок товарами і послугами. Вони є джерело джерелом формування «середнього класу», а також вихідною соціально-економічною базою відтворення ефективних виробничих відносин. Саме тому в більшості країн світу мале підприємництво є не тільки об'єктом державної політики, але й розглядається як один з чинників національної безпеки.

У більшості країн світу підприємництво складає один з найважливіших секторів економіки. Великі підприємства визначають рівень науково-технічного та виробничого потенціалу розвитку будь-якої країни, а малі та середні підприємства, в свою чергу, є найбільш масовою формою ділової активності та забезпечують соціально-економічну стабільність розвитку.

За даними Конференції Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), у більшості країн світу питома вага суб'єктів малого та середнього підприємництва у загальній кількості суб'єктів підприємництва досягає 90%, а іноді перевищує 95%. Так, у країнах ЄС суб'єкти малого та середнього підприємництва складають 99,8%, у США - понад 90%, в Японії - 99% [5].

Рис. 1. Внесок малого підприємництва у ВВП у країнах світу

Джерело: [5]

Про стан розвитку малого та середнього підприємництва, в першу чергу, свідчить його внесок у валовий внутрішній продукт (ВВП). Як свідчать наведені на рис. дані, у країнах ЄС, а також США та Японії більше половини ВВП створюється малими та середніми підприємствами. Найбільший вклад у ВВП належить малому та середньому підприємництву в Італії (68%). Розвиток підприємництва має великий вплив на забезпечення зайнятості та нових робочих місць. У розвинутих країнах на мале та середнє підприємництво припадає більше половини сукупної кількості робочих місць. У країнах ЄС малі та середні підприємства забезпечують робочими місцями понад 70 млн. осіб, що становить майже 70% від усіх робочих місць у приватному секторі. У США понад 50% зайнятих у приватному секторі працюють на підприємствах малого та середнього бізнесу. В Японії на них припадає майже 70,2% усіх робочих місць [5].

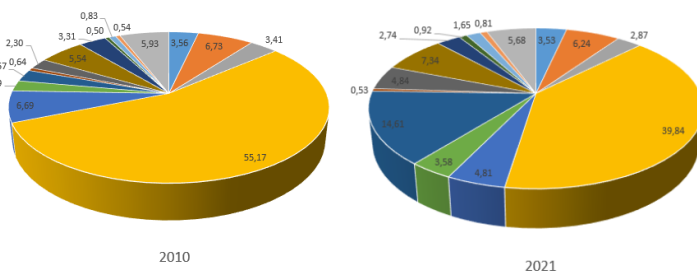
Актуалізація ролі малого підприємництва є очевидною і у воєнний час. Мале підприємництво показує себе як мобільний і гнучкий виробничий сектор у критичних ситуаціях. Оперуючи невеликими виробничими потужностями, суб'єкти малого підприємництва є найбільш чутливими до зміни економічної, політичної і соціальної ситуації. Така особливість ведення господарської діяльності малих і мікро- розмірів є перевагою виробника перед більш великими підприємствами. Перегрупування, зміна виробничої направленості і навіть регіону є легкими викликами для малих підприємств. Під час воєнного стану, як показала практика, багато представників малого підприємництва перепрофілювали свої виробництва та навіть змінювали регіони перебування на ті, в яких воєнні дії менш активні. До того ж, воєнні дії спричинили багато змін і у структурі економічної діяльності підприємств. Ті суб'єкти господарювання, що найшвидше змогли відізнатись на актуальні потреби споживачів та попиту і з легкістю змінити вид діяльності, є саме малими підприємствами.

На даний момент і протягом багатьох років в структурі підприємств України склалася цілком стабільна ситуація: питома вага малих підприємств України а загальному обсязі складає приблизно 95%, середніх підприємств – майже 5%, а великих – менше одного відсотка (0,2%).

На сьогоднішній день малий бізнес в Україні є найчисельнішим способом ведення господарства. Найбільшу питому вагу в загальній кількості підприємств займає саме малий бізнес з максимальним значенням в майже 96% і мінімальним в 94%. Але деякі показники діяльності малих підприємств мають тенденцію до скорочення. Так, кількість працюючих у 2020 році в порівнянні з 2010 роком зменшилася на 18,1% або на 370 тисяч осіб. В середньому щорічно цей показник зменшувався на 0,2%. Економічна сутність цього зменшення є суто негативною як для сфери малого підприємництва, так і для економіки країни в цілому, оскільки малий бізнес є головним джерелом робочих місць. Попри те, що кількість найманих працівників поступово зменшується, обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) сфери малого бізнесу постійно збільшуються. У 2021 році обсяги реалізації склали 2 576 371 млн. грн., що більш ніж у 4 рази рівня 2010 року.

Найпопулярнішим напрямком ведення підприємницької діяльності серед суб'єктів малого підприємництва є оптова та роздрібна торгівля. Щодо стрімкого росту, то за період з 2010 по 2021 рік кількість малих підприємств, що займаються діяльністю в сфері інформації та телекомунікації, зростала в середньому щорічно на 16%. Таке зростання зумовлено стрімким розвитком сфери інформаційних технологій та великим попитом на продукцію цієї галузі.

- Сільське господарство, лісове та рибне
- Промисловість
- Будівництво
- Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів
- Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність
- Тимчасове розміщування й організація харчування
- Інформація та телекомунікації
- Фінансова та страхова діяльність
- Операції з нерухомим майном
- Професійна, наукова та технічна діяльність
- Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування
- Освіта
- Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
- Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок
- Надання інших видів послуг

Рис. 2. Структура суб'єктів малого підприємництва за видами економічної діяльності України в 2010 і 2021 році

Джерело: побудовано автором за даними [1]

Щодо структури сектору малого підприємництва за видами економічної діяльності, то на основі коефіцієнтів різкості структурних зрушень, можна зробити дослідити зміни у структурі. Структура суб'єктів малого підприємництва за видами економічної діяльності України в 2020 році порівняно з 2010 роком в середньому відхиляється на 2,6 п.п, тобто частки окремих видів економічної діяльності у 2020 році змінилися в середньому на 2,6 п.п. Квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень становить 5,14 п.п., тобто питома вага малих підприємств за видами економічної діяльності в середньому відхиляється одна від іншої на 5,1 п.п. До того ж, коефіцієнт варіації складає 77,1%. Тобто структура суб'єктів господарювання малого підприємництва за видами економічної діяльності відхиляється від середнього показника, розрахованої в цілому по Україні в середньому на 77,1%, що також свідчить про те, що досліджувана сукупність є неоднорідною (коефіцієнт варіації >33,3%).

Групування регіонів України за ознакою кількості суб'єктів малого підприємництва показало, що в перші три групи потрапили більшою мірою регіони заходу і півночі України. Групування регіонів України за ознакою рівня розвитку малого підприємництва у 2020 році порівняно з 2015 роком показує, що ситуація з малим підприємництвом дещо покращилася, так як у групі з найменшими показниками у 2015 році числилось 12 регіонів, а у 2020 році із плином часу і відносною стабілізацією соціально-економічної ситуації після вторгнення на сході України, в цілому стан підприємництва покращився, про що свідчить перегрупування регіонів з чисельністю першої групи вже у 10 областей.

Проведений аналіз диференціації областей України свідчить про недостатній рівень розвитку бізнесу в регіонах України. До групи з низьким рівнем розвитку потрапили 54% областей України. У 2020 році до цієї групи

потрапили Кропивницька, Чернівецька, Хмельницька, Херсонська області, що займали лідируючі позиції порівняно з 2010 роком (інформацію надано у порядку зменшення показника). До групи з середнім рівнем розвитку малого бізнесу у 2020 році відносяться 10 областей (42%). Також до групи з високим рівнем розвитку бізнесу у 2020 році потрапила лише Дніпропетровська область, яка покращила свої позиції порівняно з попередніми роками.

Таблиця 1
Розподіл регіонів по групам за кількістю суб'єктів малого підприємництва в Україні в 2020 році

1 група	2 група	3 група	4 група	5 група	6 група
Волинська	Вінницька	Запорізька	Київська	Одеська	Дніпропетровська
Житомирська	Донецька		Львівська	Харківська	
Закарпатська	Івано-Франківська				
Луганська	Кіровоградська				
Рівненська	Миколаївська				
Сумська	Полтавська				
Тернопільська	Херсонська				
Хмельницька	Черкаська				
Чернівецька					
Чернігівська					

Особливу увагу слід звернути на розвиток підприємств в областях з низьким рівнем розвитку. Підвищення ролі підприємництва у цих областях сприятиме економічному зростанню регіону, створенню нових робочих місць, росту добробуту населення, насиченню внутрішнього ринку товарами та послугами та ін.

За допомогою інтегральних індексів можливо проаналізувати розвиток підприємництва також за видами економічної діяльності та провести глибокий аналіз у кожній області на рівні окремих районів. Такий підхід дозволяє виявити резерви росту малого підприємництва та негативні фактори, що стримують розвиток підприємництва. Це набуває особливого значення під час децентралізації.

Аналіз згрупованих даних зведеного інтегрального індексу розвитку бізнесу України показав, що найбільшу питому вагу, більше ніж 62% областей, у 2010 році складають області з середнім рівнем розвитку бізнесу. До групи з низьким рівнем розвитку потрапили 17% областей України, а саме Тернопільська, Львівська, Дніпропетровська та Донецька області (інформацію надано у порядку зменшення показника). До групи з високим рівнем розвитку бізнесу в Україні відносяться Хмельницька, Чернівецька, Кіровоградська, Миколаївська та Херсонська області.

Рис. 3. Картограма регіонів України за рівнем розвитку бізнесу у 2020 році

Джерело: побудовано автором за даними [1]

На жаль, простежуються негативні тенденції зниження показників розвитку малого підприємництва в цілому по Україні, його стан у деяких областях у 2020 році погіршився. Також, у 2020 році зменшилась кількість регіонів з високим і середнім рівнем розвитку до та підвищилась кількість областей низьким рівнем. До групи з низьким рівнем розвитку потрапили 54% областей України. У 2020 році до цієї групи потрапили Кропивницька, Чернівецька, Хмельницька, Херсонська області, що займали лідируючі позиції порівняно з 2010 роком (інформація надано у порядку зменшення показника).

До групи з середнім рівнем розвитку малого бізнесу у 2020 році відноситься 10 областей (42%).

Також, на рисунку 3 видно, що до групи з високим рівнем розвитку бізнесу у 2020 році потрапила лише Дніпропетровська область, яка покращила свої позиції порівняно з попередніми роками.

В результаті регресійного аналізу була отримана така кореляційно-регресійна модель обсягу реалізації продукції по групі малих підприємств виробничої сфери:

$$\hat{Y}_v = -46733308,3 + 4,541744328 X_1 + 892,7863625 X_2 + 22319690,2 X_3 ,$$

де: X_1 – обсяг валових капітальних інвестицій, тис. грн.;
 X_2 – середньорічна кількість найманих працівників, осіб;
 X_3 – додатковий фактор часу t .

Кореляційно-регресійна модель обсягів реалізації продукції малих підприємств показала такі результати: при збільшенні суми валових капітальних інвестицій на 1 тис. грн.. обсяг реалізованої продукції малих підприємств виробничої сфери збільшується на 4,542 тис грн., при збільшенні середньорічної кількості найманих працівників на 1 особу обсяг реалізованої продукції збільшується на 892,8 тис. грн.

Побудовані кореляційно-регресійні моделі можуть бути використані для прогнозування показника обсягу реалізованої продукції як по окремих малих підприємствах, такі по групах підприємств за видами економічної діяльності. Для цього в отримані кореляційно-регресійні моделі необхідно підставити проектні значення факторів. Таке прогнозування є доцільним при управлінні розвитком малого підприємництва і визначенні пріоритетних напрямків вкладення інвестицій, зайнятості трудових ресурсів тощо.

Проаналізувавши фактори, що впливають на процес управління розвитком малого підприємництва в Україні, особливо в умовах кризи, можна зазначити, що недосконалість теоретичних і нормативних положень оподаткування бізнесу і підприємництва, відсутність цілісної науково-обґрунтованої концепції податкової політики у цьому секторі економіки обумовлюють недостатній рівень використання потенціалу бізнесу. Про це свідчить тенденція основних показників розвитку підприємств за 2010-2021 рр. Мале підприємництво, що є основою конкурентоспроможності країни, теоретично має великий потенціал. Підтвердженням тому став досвід багатьох країн світу, мале підприємництво в яких відіграє велику роль у соціально-економічному становищі країни, положенні її у світовій економіці, тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна служба статистики України: вебсайт. - URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> . - (дата звернення: 10.09.2022).
2. Звіт з оцінки реалізації державної політики розвитку малого і середнього підприємництва в Україні, USAID KEY 2019
3. Крисак А. О. Проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні / А. О. Крисак. – Економіка та держава №12, 2018. – 68 С.
4. Ольвінська, Ю. О. Оцінка розвитку суб'єктів підприємництва Одеської області за допомогою інтегральних індексів / Ю. О. Ольвінська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. - № 9/1. – С. 156-160.
5. Уманець Т. В. Методи і моделі оцінювання розвитку малого бізнесу: мезо- та макрорівень: моногр. / Т. В. Уманець, Ю. О. Ольвінська, О. В. Лучакова; ред. Т. В. Уманець. – Донецьк: «ВІК», 2010. – 280 с.